

V.v.: Christiane Van Rijckeghem - districtsdirecteur NMBS-Holding - Koningin Maria Hendrikaplein 2 - 9000 Gent - September 2010

Een kleurrijke treinreis

De schilderijen in het station
Gent-Sint-Pieters

Inhoud

Gent-Sint-Pieters krijgt weer kleur

Station als symbool voor nieuw tijdperk

Een moderne 'stadspoort'

De architect van het Sint-Pietersstation

Een station vol symbolen

Een hal om in weg te dromen

'Bezoek onze steden'

De Gentse geschiedenis in het stationsbuffet

De Sint-Lucaskunstenaars

De opbouw van sgraffiti

Reconstructie van de sgraffito Oostende

Gent-Sint-Pieters krijgt weer kleur

De NMBS-Holding begon eind 2007 in de stationshal van Gent-Sint-Pieters met de restauratie van de kleurrijke muur- en plafondschilderingen van Prosper Cornelis. Deze dateren uit de periode van de bouw van het station in 1913 en waren erg aangetast door vochtigheid en vervuiling. Sinds september 2010 schitteren ze opnieuw en bezit het Sint-Pietersstation de mooiste stationshal van België. Het station Gent-Sint-Pieters staat sinds 1995 op de lijst van beschermde monumenten.

De muurschilderingen zijn afbeeldingen van de belangrijkste Belgische steden. Het was de bedoeling dat de bezoekers van de Wereldtentoonstelling van 1913 konden kennismaken met de verschillende steden. Het waren een soort toeristische affiches 'avant la lettre'.

De muurschilderingen zijn uitgevoerd in de sgraffitotechniek. Bij sgraffiti (Italiaans 'sgraffiare': krabben) worden verschillende lagen pleister op elkaar aangebracht. Nadien worden er lijnen en vlakken weggekrabd zodat er een tafereel met dieptezicht ontstaat. Begin 20ste eeuw bloeide de art nouveau en waren sgraffiti helemaal in de mode. Men wilde het traditionele ambacht herwaarderen, tegen de moderne industriële productiewijzen.

Na het opmeten van het schadebeeld en een uitgebreide kleurenstudie kon er in 2007 worden begonnen met de eigenlijke restauratie. Er werd 1.000 vierkante meter nauwgezet gerestaureerd: 500 vierkante meter plafond en 500 vierkante meter muur. Een heus monnikenwerk, dat veel engelengeduld en precisie vergde. Een team gespecialiseerde restaurateurs reinigde en retoucheerde de muur- en plafondschilderingen met aandacht voor de originele kleuren.

De NMBS-Holding schenkt veel aandacht aan haar historische stationsgebouwen en tracht ze zoveel mogelijk in hun oorspronkelijke staat te herstellen, met aandacht voor de comforteisen van de reiziger. De gerestaureerde schilderingen in de hal van het station Gent-Sint-Pieters vormen voortaan opnieuw een blikvanger voor het station.

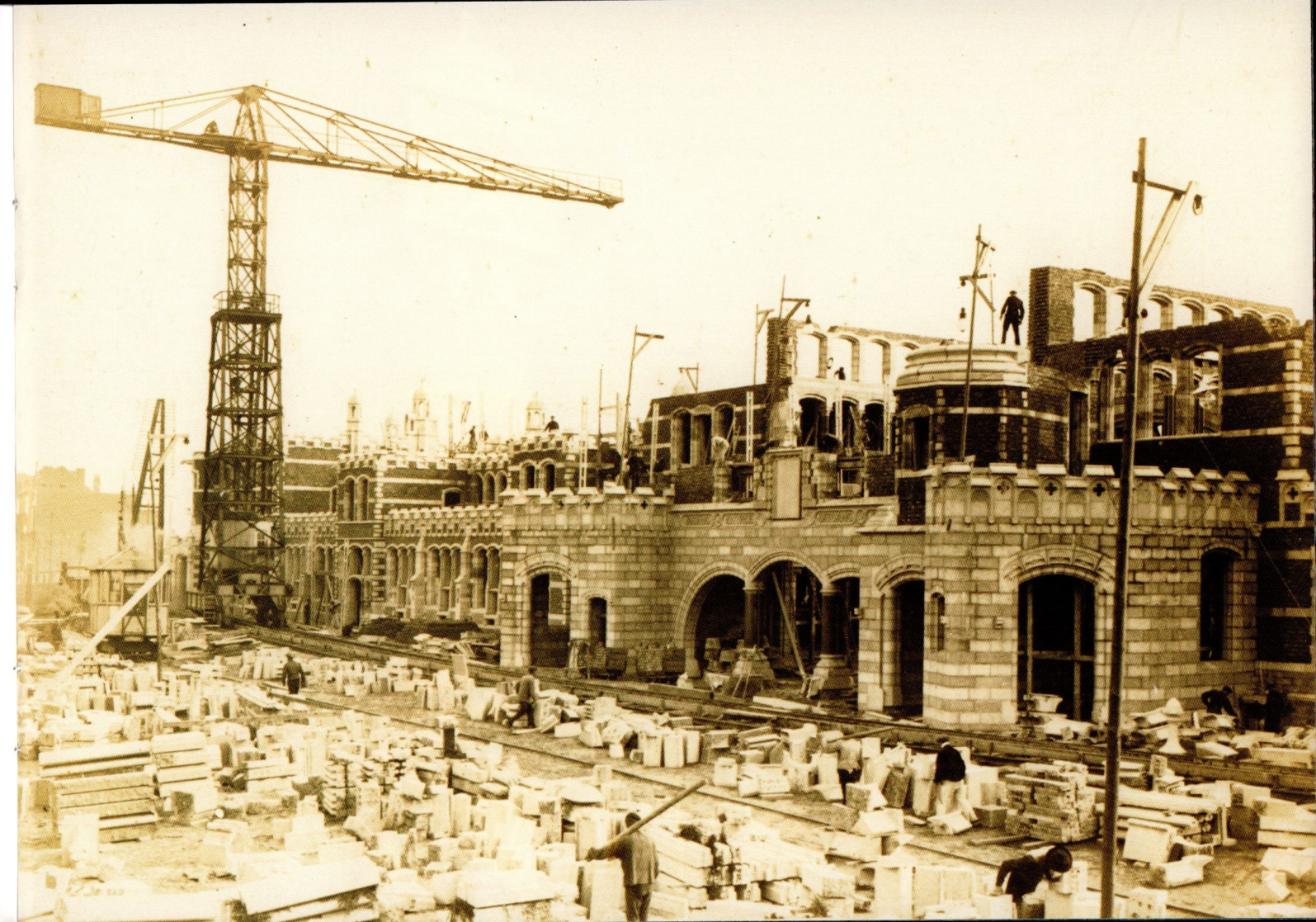
Station als symbool van een nieuw tijdperk

De eerste trein op het Europese continent reed 175 jaar geleden van Brussel naar Mechelen. Daarna volgde de uitbouw van een heus spoorwegnet. Eind september 1837 werd ook Gent met Mechelen verbonden. Een jaar later werd de spoorlijn verlengd tot Brugge en Kortrijk. De Belgische overheid verleende concessies voor de uitbating van nieuwe spoorlijnen aan private investeerders. Op 26 juli 1926 werd de NMBS, de 'Nationale Maatschappij der Belgische Spoorwegen', opgericht.

De spoorwegen brachten nieuwe elementen in het landschap: niet alleen spoorlijnen, maar ook stations. In de beginperiode verheerlijkten de architecten in hun ontwerp het nieuwe transportmiddel. De stations werden monumentale gebouwen, zo ook het station Gent-Sint-Pieters.

Het Sint-Pietersstation werd gebouwd in de periode 1910-1912 naar een ontwerp van ingenieur-architect Louis Cloquet (1849 - 1920). Tegen de Gentse Wereldtentoonstelling in 1913 moest het nieuwe station klaar zijn om de vele bezoekers ter plaatse te brengen.

Het nieuwe stationsgebouw werd gepland aan het Koningin Maria Hendrikaplein omdat binnen een straal van één kilometer rond de Leopoldskazerne geen nieuw station mocht worden gebouwd. In 1908 werd de opdracht gegeven aan architect Louis Cloquet. De werken werden op 23 november 1910 aanbesteed. Sinds 1889 was er een eenvoudig houten stationnetje aan de Parklaan dat in 1912 werd vervangen door het nieuw station Gent-Sint-Pieters. In 1928 werd Gent-Zuid gesloten en nam Gent-Sint-Pieters de rol van belangrijkste Gents station over.

Een moderne 'stadspoort'

Het nieuwe stationsgebouw Gent-Sint-Pieters moest een moderne 'stadspoort' worden. Het kreeg een eclectische stijl: een mengeling van neobyzantijnse, neorenaissance en neogotische elementen. Louis Cloquet hield van een mengelmoes van neostijlen met Oosterse invloeden. Zijn voorkeur voor traditionele en nationale ornamentiek combineerde hij met byzantijnse en Indische elementen, zodat het geheel doet denken aan een Oosters paleis. Het ontwerp beantwoordde helemaal aan de heersende stationsarchitectuur. Stations werden gezien als de 'kathedralen van het industriële tijdperk'. Louis Cloquet verwerkte in het Sint-Pietersstation ruimtelijkheid, licht en kleur.

Cloquet wilde binnen zijn overheidsopdracht vooral nationale materialen gebruiken. De gevel is opgetrokken in baksteen uit Stekene, de bouwlagen worden geaccentueerd door rijen Balegemse zandsteen. Dit benadrukt nog eens de lengte van de gevel. Natuursteen uit Doornik, het Maasland en Luxemburg werd vooral voor de afwerking binnen gebruikt. De 150 meter lange voorgevel wordt bekroond met Venetiaanse kantelen. De daken zijn plat en hoogteverschillen breken de eentonigheid van de lange gevel. Op regelmatige afstand bevinden zich Indische torentjes. De centraal gelegen toegang wordt geflankeerd door twee torens.

De 30 meter hoge uurwerktoeren is een herkenningspunt voor de omgeving. De toren was in 2006 dringend aan restauratie toe en werd toen volledig afgebroken en opnieuw opgebouwd. De stationsingang bestaat uit drie rondbogen met links en rechts hiervan twee vooruitspringende gebouwtjes. Deze hadden oorspronkelijk een glazen luifel waaronder de koetsen konden stoppen. Zo bleven de in- en uitstappende reizigers droog.

In 1931, bij de heraanleg van het Koningin Maria Hendrikaplein, werden deze luifels vervangen door een massieve stalen luifel naar een ontwerp van architect August Desmet. Hierdoor ging het monumentale uitzicht van het gebouw voor een deel verloren. In 2007 werd de stalen luifel afgebroken en in het voorjaar 2008 vervangen door een bredere glazen luifel. De metalen constructie van 34 ton draagt 30 ton glas. De nieuwe luifel symboliseert de openheid van het station en biedt de treinreizigers een extra beschermende wacht- en ontmoetingsruimte.

Hoogleraar ingenieur-architect Louis Cloquet (1849-1920) was met de bouw van het Sint-Pietersstation niet aan zijn proefstuk toe. Hij ontwierp al het postgebouw op de Korenmarkt (1897) en de Sint-Michielsbrug (1905). De Gentse universiteit liet, in 1900, het Instituut Rommelaere aan het Bijlokehospitaal naar een ontwerp van Cloquet bouwen. Aan de Leopold II-laan 24 staat het woonhuis van Louis Cloquet. Het zogenaamde 'De Kat en de Hond'-huis werd volgens zijn plannen gebouwd en deze twee beeldhouwde dieren prijken op de gevel.

Onder de sporen van het station Gent-Sint-Pieters bevindt zich een 140 meter lange onderdoorgang. Deze tunnel is een ontwerp van ingenieur Grondy. Hij werd in 1911 gebouwd voor het ophogen van de spoorwegberm. Grondy ontwierp in Gent zes spoorwegtunnels. Ze werden, samen met een groot deel van het Sint-Pietersstation, in 1918 door de Duitsers vernield. Een aantal ervan werden later herbouwd. De twee parallel lopende gangen waren oorspronkelijk van elkaar gescheiden door een gietijzeren ballustrade.

De architect van het Sint-Pietersstation

Een station vol symbolen

Op het beschilderde plafond van de stationshal komen diverse symbolen voor. Elk segment van het plafond is beschilderd met als hoofdmotief het gevleugeld wiel, symbool voor de spoorwegen. In de centrale achthoek is dit symbool omgeven door een reeks stoomlocomotieven. In het vierkant zijn lijnen getrokken die een elektriciteitsdraad voorstellen en waarop en waarrond witte duiven zijn aangebracht.

Parallel aan de sporen liggen twee circulatiegangen, beter bekend als de kloostergangen. De spitsbogen steunen op consoles die voorzien zijn van gezichten in middeleeuwse stijl en kledij. Ze stellen de evolutie van het menselijk leven voor. Vooraan de kindsheid op een veld van zonnebloemen en het jonge meisje met lelies als symbool van maagdelijkheid. De volwassenheid wordt met eikenbladeren voorgesteld. De gevorderde leeftijd heeft hulstbladeren op de achtergrond.

Andere motieven zijn schildjes met de gotische letters 'CF' ('Chemins de Fer') en 'EB' ('Etat Belge'). Deze initialen zijn ook nog op andere plaatsen te zien. Ook het gevleugelde wiel is hier terug te vinden.

De gang geeft links toegang tot het stationsbuffet en het restaurant. Deze twee ruimtes waren oorspronkelijk wachtzalen voor de reizigers. De eerste klasreizigers konden wachten in de rijke en prachtig versierde 'restaurant'-ruimte. Voor de tweede klas stonden in het midden van de zaal van het stationsbuffet een aantal banken en de derde klas mocht in dezelfde ruimte de banken langs de muur gebruiken. De gang rechts van de hal is minder mooi afgewerkt dan de linkse gang. Rechts in de gang ligt de later gecreëerde lokettenzaal. Links de goederentunnel die parallel loopt met de onderdoorgang.

De achtergevel van het station is opgetrokken in baksteen zonder enige versiering. De achteringang met de trapjes kwam er in 1964, daarvoor was er enkel een groot raam. In het project Gent Sint-Pieters wordt deze kleine achteringang opengewerkt zodat het station niet één, maar twee hoofdingangen krijgt.

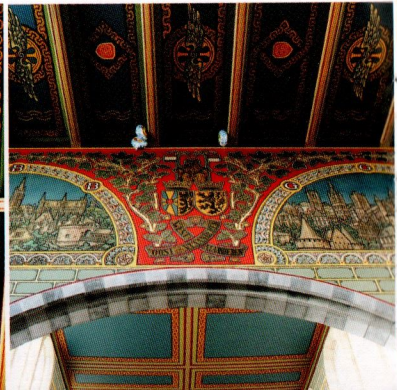
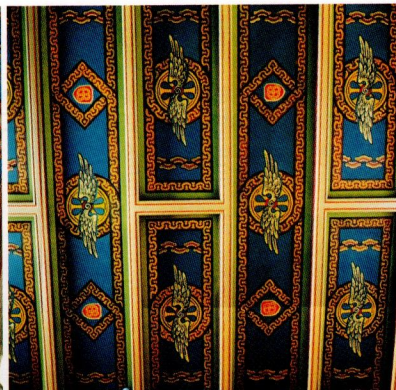
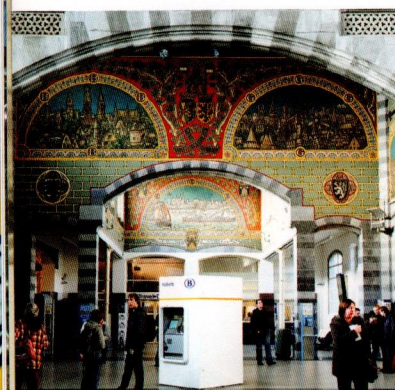

Een hal om in weg te dromen

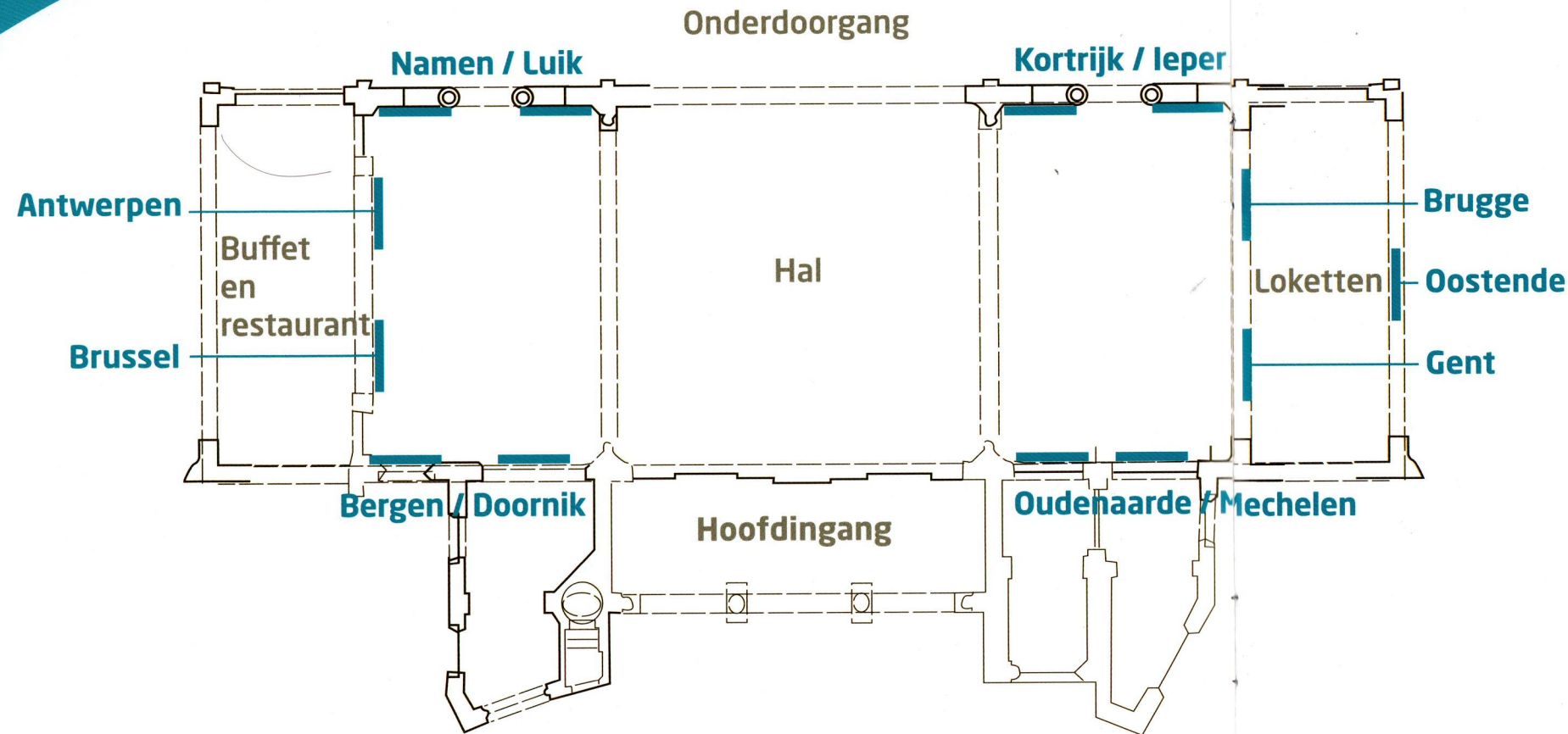
De monumentale vierkante stationshal Gent-Sint-Pieters bestaat afwisselend uit lichte en donkere Maassteen. Links en rechts geeft een rondboog toegang tot de achterliggende ruimtes. Tussen de rondboog en het plafond is de muur opengewerkt en voorzien van kleine kolommen. Daarboven bevindt zich een rij rondboogvensters. Deze hadden oorspronkelijk brandglasramen. Als je rechtdoor kijkt, zie je eveneens onder een rondboog door, maar deze heeft alleen een ramengalerij. Daarachter geven twee kleinere rondbogen toegang tot de reizigerstunnel.

Boven de ingang op de ballustrade van de gaanderij staat het beeldhouwde hoofd van Edward Anseele, de 'minister van spoorwegen, zeezezen, posterijen, telegraphen, telefonen en luchtvaart' bij de oprichting van de NMBS in 1926. Bij de herstellingen na het bombardement van 1918 werden de loketten van de linkerkant van de hal naar hun huidige plaats overgebracht. De vrijgekomen ruimte werd de nieuwe wachtzaal met toegang tot het stationsbuffet.

Het plafond is in verschillende segmenten onderverdeeld, gedeeltelijk om de overspanning van de grote ruimte op te vangen. Van het grote vierkant zijn de hoeken afgesneden zodat men een achthoek krijgt. Door het opdelen van de resterende ruimte in driehoeken wordt centraal een achthoek gevormd. Met deze opdeling krijg je de illusie van een draaiende beweging.

'Bezoek onze steden'

De fresco's en decoraties in de hal zijn in de sgraffitotechniek aangebracht. De muurschilderingen zijn afbeeldingen van 13 belangrijke Belgische steden: Oudenaarde, Mechelen, Kortrijk, Ieper, Brugge, Oostende, Gent, Doornik, Bergen, Luik, Namen, Brussel en Antwerpen.

Het was de bedoeling dat de bezoekers van de Gentse Wereldtentoonstelling konden kennismaken met de verschillende grote Belgische steden. Al deze steden en provincies zijn met hun wapenschild voorgesteld. Tussen de panorama's op de zijwanden is telkens een letterspel met de eerste letter van de steden aangebracht.

In het midden bevindt zich de Sint-Walburgakerk, een duidelijk herkenningspunt tot ver in de omgeving. Links is het stadhuis afgebeeld en onderaan het 19de eeuwse station van Oudenaarde, herkenbaar aan zijn toren. Het werd in 1994 beschermd als monument. Rechts op de rechter Schelde-oever bevindt zich de O.-L.-V. Geboortekerk van Pamele.

Sgraffito van de stad Oudenaarde

Centraal bevindt zich het Belfort van Ieper met de lakenhalle. Links de Sint-Jacobuskerk, en de Sint-Niklaaskerk. Rechts de Sint-Maartenskerk achter de lakenhalle.

Sgraffito van de stad Ieper

De sgraffito van de koningin der badsteden is een echte blikvanger. Het tafereel zat jaren verstopt achter het plafond van de oude lokettenzaal. Vooraan zijn drie schepen zichtbaar, waaronder een stoomboot met volle zeilen: de 'Princesse Elisabeth'.

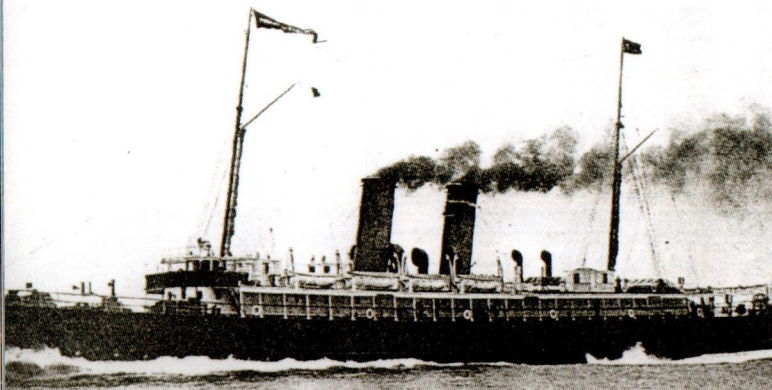
Sgraffito van de stad Oostende

De 'Princesse Elisabeth'

Deze pakketboot van het type 'Turbine Steamer' werd gebouwd in 1905 om de capaciteit op de lijn Oostende-Dover op te voeren voor de wereldtentoonstellingen van 1910 in Brussel en van 1913 in Gent. De 'Princesse Elisabeth' kreeg een prominente plaats op de sgraffito. De voorstelling werd geromantiseerd door de kunstenaar, want normaal werden de zeilen nooit samen met de stoommachine gebruikt. Uit de schoorsteen komt een rookpluim.

Typische strandtaferelen

Het toerisme beleefde begin 20ste eeuw een hoogtepunt. De badgasten amuseren zich kostelijk op het strand en in de zee, terwijl de Oostendse vissers met hun boten de woelige zee trotseren. Op de achtergrond zie je de toenmalige skyline van Oostende. Ook de oriëntatie van het paneel in het station is opmerkelijk. Het paneel Oostende bevindt zich daadwerkelijk in de richting van de stad Oostende.

Op de afbeelding van de stad Gent zijn de drie bekendste Gentse torens herkenbaar: de Sint-Baafskathedraal, het Belfort en de Sint-Niklaaskerk, alsook de donjon van het Gravensteen. Vooraan staan het Rabot en de typische Gentse trapgevels. Ook de schoorstenen van de Gentse textiel-fabrieken zijn afgebeeld.

Sgraffito van de stad Gent

Centraal staan de belangrijkste torens van Brugge: de Sint-Salvatorskathedraal, het Belfort en de Onze-Lieve-Vrouwekerk. Verder zie je het stadhuis op de Burg en zelfs de zwanen onder het bruggetje aan het Minnewaterpark, het meest romantische plekje van Brugge. Ook de Ezelpoort en de molens aan de stadswallen zijn herkenbaar. Vooraan de typische Brugse huisjes aan de reien.

Sgraffito van 'Brugge, Die Scone'

De Gentse geschiedenis in het stationsbuffet

Ook de schilderijen in het stationsbuffet en restaurant werden opgeknapt. De zalen zijn van elkaar gescheiden door een rijkversierde bar. Aan beide zijden bevindt zich een uurwerk met de spreuk 'Fugit irreparabile tempus' (De tijd vliegt onherroepelijk voorbij).

In het buffet staat links van de ingang een middeleeuwse schouwkap met errond de wapenschilden van de Belgische provincies en België. Daaronder hingen vroeger kaarten van het Belgische spoorwegnet.

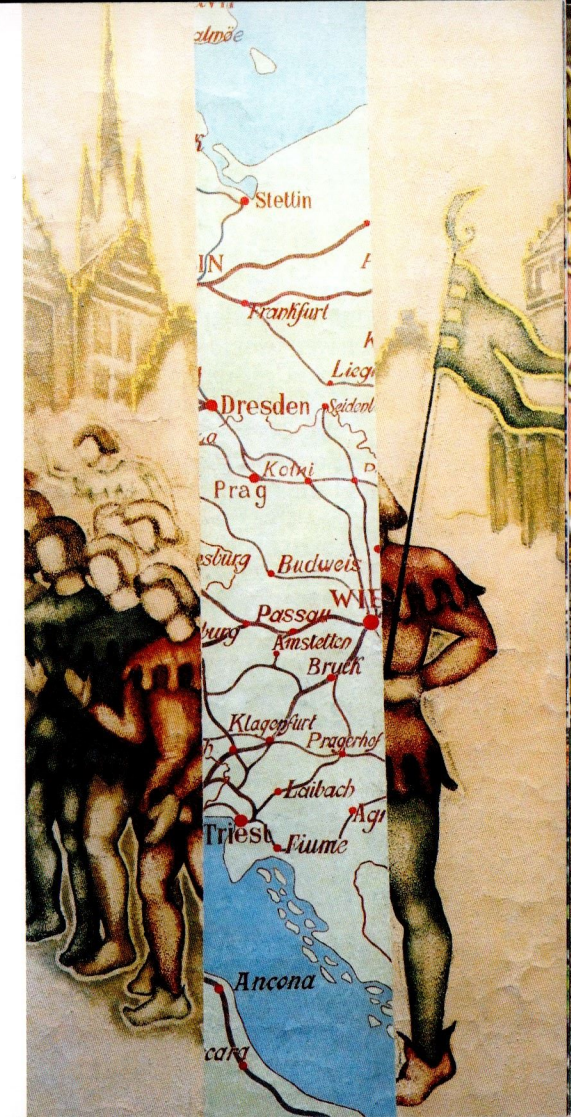
In het restaurant staat rechts van de ingang een gelijkaardige schouwkap, maar de wapenschilden zijn die van de Europese landen en centraal die van België en Congo. De wanden van de beide ruimtes zijn in het begin van de jaren 1970 herschilderd door M.M. Pirkin en tonen taferelen uit de Gentse geschiedenis, belangrijke Gentse gebouwen en personen.

Zo zijn er in het buffet voorstellingen van de stedelijke gilden van de Brouwers en de Wevers. De Weversgilde speelde met Jacob Van Artevelde een belangrijke rol in de Gentse geschiedenis. Verder is er een afbeelding van het kanon de 'Dulle Griet'. Ook het Rabot en de Beeldenstormers staan afgebeeld, naast de Pacificatie van Gent. Dit is het vredesverdrag dat Willem Van Oranje in 1576 sloot en leidde tot de eenmaking van de noordelijke en de zuidelijke Nederlanden en het einde van de Spaanse bezetting. Ook de export per schip naar Indië is weergegeven. De Verenigde Oost-Indische Compagnie bezat in de 17de en 18de eeuw het monopolie op de handel tussen Europa en Azië.

Ook in het restaurant is de Gentse geschiedenis uitvoerig weergegeven. Zo is er een afbeelding van de geboorte van Keizer Karel (1500 - 1558), de oudste zoon van Filips de Schone en Johanna van Castilië. Het is dankzij deze man dat de Gentenaars de bijnaam stropdragers hebben. Op een andere muur staat een Gents begijnhof. Ook de Gentse Floraliën zijn afgebeeld. Deze bloemen- en plantententoonstelling wordt al sinds 1808 in Gent georganiseerd.

Het grootste tafereel is dat van een strijdtoneel met op de achtergrond de Gentse torens en het Gravensteen. Centraal staat het standbeeld van Jacob Van Artevelde die tijdens een Gentse opstand werd vermoord. Daarnaast staat Het Grote Privilege afgebeeld, een soort grondwet uit 1477 voor een bestuurlijke en gerechtelijke decentralisatie.

In het restaurant hebben de restaurateurs na onderzoek door middel van steekproeven o.a. de plaatsnaam 'Samara' gevonden. Dit is een grote stad in Rusland, circa 1.000 km ten oosten van Moskou. Dankzij deze vondst hebben de restaurateurs ontdekt dat er overal onder de huidige muurschilderingen uit de jaren 1970 authentieke schilderijen, nl. landkaarten, verborgen zitten. De restaurateurs hebben een band van 30 cm vrijgelegd om de originele landkaarten te tonen die achter het Gentse strijdtafereel verborgen zitten. Op de landkaarten staan alle steden aangeduid die in 1913 per trein bereikbaar waren. Ook hier valt de kleurenpracht op. De wapenschilden boven de muurschilderingen zijn eveneens uitgevoerd in de sgraffitotechniek.

De Sint-Lucaskunstenaars

De sgraffiti zijn uitgevoerd door een team kunstenaars van Prosper Cornelis (1864-1922). Hij was leraar aan Sint-Lucas in Gent en werkte eerder samen met Louis Cloquet voor de wandschilderingen van het Postgebouw op de Korenmarkt. Cornelis behaalde in 1891 de grote prijs Schilderkunst aan Sint-Lucas. Hij legde zich vooral toe op het decoratieve schilderwerk en op de mozaïek- en sgraffitotechniek en was gildebroeder van het Gilde van Sint-Lucas en Sint-Jozef.

Prosper Cornelis verzorgde ook de decoratie van de Sint-Elooiskerk in Antwerpen en de mozaïeken in het seminarie van Namen. Voor het altaar in het Leo XIII-seminarie van Leuven maakte hij een mozaïek van een dode Christus.

Uit stilistisch onderzoek blijkt dat kunstenaar René De Cramer (Aalter 1876 - Gent 1951) de feitelijke ontwerper van de sgraffiti in het station Gent-Sint-Pieters zou zijn. De Cramer was werkzaam als schilder, illustrator en decorateur. Hij gaf ook les aan Sint-Lucas en zocht net zoals Cloquet en Cornelis inspiratie in de art nouveau. René De Cramer maakte o.a. boek-illustraties in opdracht van de Sint-Andriesabdij van Loppem en werkte samen met Frans-Jozef Coppejans (1867-1947) voor het interieur van de Heilige Bloedkapel in Brugge (1909).

De Sint-Lucaskunstenaars legden zich vooral toe op de monumentale en decoratieve schilderkunst. Het waren vakbekwame ambachtslieden en kunstenaars die talrijke volledige interieurdecoraties realiseerden, zowel burgerlijk als kerkelijk.

Rechts: detail van de sgraffito Kortrijk

De opbouw van sgraffiti

De restauratie van de muur- en plafondschilderingen was erg arbeidsintensief. Sommige schilderijen waren zodanig aangetast dat bepaalde delen van het tafereel volledig moesten worden gereconstrueerd. Er ging een uitgebreide studie aan vooraf. De ontbrekende delen werden aangevuld op basis van foto's van de originele gebouwen, maar vaak konden ook bepaalde zaken worden afgeleid uit wat er op het tafereel te zien was.

De sgraffiti zijn opgebouwd uit 3 lagen.

- De ondergrond is mortel met dierenhaar
- De tweede laag is een zwarte graffietlaag uit steenkool
- De toplaag is mortel van een fijnere structuur zodat het reliëf duidelijk zichtbaar wordt

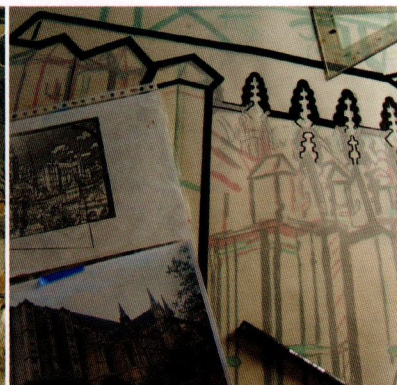
De reconstructie verliep in verschillende fasen. Hieronder zie je de restauratie van de kloosterkerk Sainte-Waudru op de sgraffito van de stad Bergen.

1. Fixatie van de bestaande toestand
2. De reconstructie op kalkpapier
3. De doorgeprikte tekening op kalkpapier wordt met pigment aangebracht op de pleisterlaag
4. De aangebrachte tekening wordt uitgesneden in de bovenste pleisterlaag waardoor een reliëf ontstaat
5. Het inschilderen van de zwarte lijnen
6. Het inschilderen van de afbeeldingen in kleur

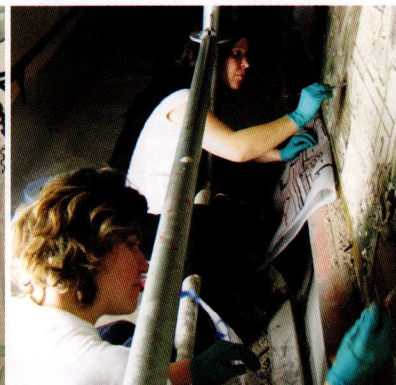
1

2

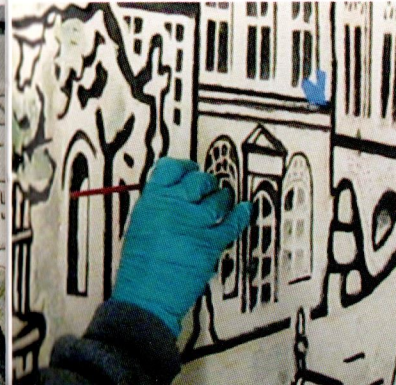
3

4

5

6

Reconstructie van de sgraffito Oostende

Ook de sgraffito van de stad Oostende was zwaar beschadigd. In het midden bevond zich een grote lacune tot op de bakstenen muur. Dit werd minutieus gereconstrueerd. De restauratie van de golvende zee was een heus monnikenwerk. Ze werd vervolledigd op basis van de andere golven op de schildering.

